

Αποφυλακισθέντες και οικογένειες αποφυλακισθέντων

Κώδικες εκτίμησης της εγκληματικότητας και επικινδυνότητας ενός ατόμου

ΓΡΗΓΟΡΗ ΛΑΖΟΥ
Δρ. Κοινωνιολογίας

Τα άτομα που έχουν εκτίσει σχετικά μικρές ποινές φυλάκισης και οι οικογένειές τους χαρακτηρίζονται από έναν ιδιαίτερο εκτιμητικό κώδικα της εγκληματικότητας και επικινδυνότητας. Ο κώδικας αυτός:

- περιλαμβάνει τη διάκριση ανάμεσα στους «ανώμαλους», τους «επαγγελματίες» και τους «άσχετους», την θανατική καταδίκη στο ποινολόγιό του, και έννοιες όπως ο συλλογικός αναδρομικός βρασμός ψυχής.
 - προτείνει την ιδρυματική ψυχιατρική αντιμετώπιση των «ανώμαλων», την ποινική αντιμετώπιση των «επαγγελματιών» και την άποινη κοινωνιολογική-ψυχολογική φροντίδα των «άσχετων».
-

Όταν ένα άτομο φυλακίζεται, τόσο το ίδιο όσο και οι άλλοι θεωρούν ότι οι εκτιμήσεις τους για το χαρακτήρα και την προσωπικότητά του δεν ισχύουν, ότι πρέπει να επανεκτιμηθούν ώστε να διαμορφωθούν νέες στάσεις και γνώμες γι' αυτό. Το άτομο τυχαίνει μιας συνολικής επανεκτίμησης από την οικογένειά του και την ευρύτερη κοινωνία.¹ Σπάνια το προϊόν της συνολικής αυτής επανεκτίμησης είναι μία μόνιμη, τελική απόφαση. Άλλωστε, η επανεκτίμηση δεν αποτελεί μία αυστηρά αντικειμενική διαδικασία. Εξαρτάται από τους παράγοντες που ο εκτιμητής είναι διατεθειμένος να λάβει υπόψη, τον κώδικα εκτίμησης, την απόστασή του, τα συμφέροντά του. Από την άλλη πλευρά, η απουσία μιας αυστηρά αντικειμενικής διαδικασίας δεν σημαίνει ότι οι αποφάσεις που παίρνονται είναι

1. Για το ζήτημα αυτό από διάφορες οπτικές γωνίες δες E. Goffman *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1983, F. Tannenbaum, «The Dramatization of Evil», *Deviance: The Interactionist Perspective*, E. Rubington - M. S. Weinberg (επιμ.), Νέα Υόρκη: MacMillan, 1973, σσ. 214-16, και E. M. Schur, *Law and Society*, Ν. Υόρκη: Random House, 1968.

προϊόντα τυχαίων περιστάσεων και παροδικών διαθέσεων. Ένα άτομο αποφασίζει για το αν θα αλλάξει στάση με βάση ένα συλλογικό εκτιμητικό κώδικα. Ο κώδικας αυτός είναι εξίσου αντικειμενικός με δεδομένα όπως η οικονομική θέση ή η νομική απόφαση. Φαντάζει όμως σαν «λιγότερο αντικειμενικός» επειδή δεν τυχαίνει καθολικής κοινωνικής ισχύος.²

Εκτιμητικό κώδικα εγκληματικότητας και επικινδυνότητας διαθέτει κάθε άνθρωπος.³ Η συνοπτική παρουσίαση ορισμένων από τα αποτελέσματα μιας έρευνας που ακολουθεί, πρώτο, εστιάζει σ' ένα κεντρικό σημείο του εκτιμητικού κώδικα όσων έχουν εκτίσει ποινή φυλάκισης και της οικογένειάς τους: στον κώδικα εκτίμησης της εγκληματικότητας και επικινδυνότητας του αποφυλακισμένου από μέρους του και από μέρους της οικογένειάς του. Η σημασία της συμβολής στην αποσαφήνιση εννοιών που αναφέρονται σε «δυνάμει» καταστάσεις, στο «πραγματικό αλλά ανέκφραστο» ενός ατόμου υπογραμμίζεται από τη M. Delmas-Marty. Από τη μια βρίσκεται «το έγκλημα (που) ορίζεται νομικά, γεγονός που του προσδίδει μια κάποια σταθερότητα», ενώ, από την άλλη, βρίσκεται η «επικινδυνότητα, έννοια κατ' εξοχήν αόριστη».⁴ Δεύτερο, εδράζεται σε μία έρευνα με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

– Αναφέρεται σε άνδρες. Εστιάζει στον κώδικα που ισχύει αναφορικά με άνδρες αποφυλακισμένους, αδιακρίτως του φύλου αυτών που εκτι-

2. Στην κοινωνία μας έχει επικρατήσει ως αντικειμενικός να θεωρείται ο απόμακρος, ο χωρίς άμεσα ή εμφανή προσωπικά συμφέροντα, και με γνωστό ή γνωστό κώδικα εκτιμητής. Στο πεδίο της εγκληματολογίας, το ανεπαρκές ή λαθεμένο της άποψης αυτής έχει τονιστεί με έμφαση από διάφορους κοινωνικούς επιστήμονες. Δες, για παράδειγμα, τους E. M. Lemert, *Social Action and Legal Change*, Σικάγο: Aldine Press, 1970, D. Matza (*Becoming Deviant*, Νέα Υόρκη: Prentice-Hall, 1969) και C. W. Mills, «The Professional Ideology of Social Pathologists», στο I. L. Horowitz (επιμ.), *Power, Politics and People*, Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 1967 σσ. 525-52, και άλλους.

3. Οι έννοιες επικινδυνότητας και εγκληματικότητας έχουν σχέση γενικού-ειδικού μεταξύ τους. Η επικινδυνότητα - είτε ως φυσιοψυχική κατάσταση, όπως την όρισε πρώτος ο Garofalo, είτε ως κοινωνική κατατακτική-ερμηνευτική κατασκευή ή υπαρκτή κατάσταση - αποτελεί κάποιο «δυνάμει», μια ολική ή μερική ικανότητα ή ανικανότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας. Συγχρόνως, ως εννοιολογικό εργαλείο η μεν επικινδυνότητα αξιοποιείται προγνωστικά, ενώ η εγκληματικότητα αξιοποιείται μεταγνωστικά. (Στ. Αλεξιάδης, *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1996, σσ. 144-52 κ.α.)

Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι τα βρέφη και τα νήπια δεν διακρίνουν μεταξύ επικινδύνου και εγκληματικού, ανάμεσα δε στα 5 και τα 10 τους χρόνια διακρίνουν μόνον βαθμούς επικινδυνότητας. Η έννοια του εγκλήματος διδάσκεται, σημαίνεται και χρησιμοποιείται μετά τα 10 ή 11 χρόνια. Δες, για παράδειγμα, N. H. Haimowitz, «Development Patterns: Birth to Five Years», στο *Human Development*, επιμ. M. L. Haimowitz-N.H. Haimowitz, Νέα Υόρκη: Crowell, 1966, σσ. 119-26.

4. Στο *Πρότυπα και Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 33.

μούν. Κι αυτό γιατί για τις γυναίκες που φυλακίζονται-αποφυλακίζονται ισχύει ένας άλλος, ριζικά διαφορετικός κώδικας.⁵

— Οι συζητήσεις έλαβαν χώρα αναφορικά (ή με αφορμή) άνδρες που εξέτισαν ποινές φυλάκισης ανάμεσα στους έξι μήνες και τα δύο χρόνια για αδικήματα όπως η χρήση ναρκωτικών, η κλοπή και η άσκηση βίας. Όμως - και αυτό είναι ένα συμπέρασμα που πρέπει να μεταφερθεί στην αρχή της παρουσίασης - η εκτίμηση των άλλων γι' αυτούς που έχουν εκτίσει κάποια ποινή δεν ταυτίζεται με την ποινή που τους καταδίκασε το δικαστήριο, δεν αναφέρεται στη συγκεκριμένη ποινή. Βρίσκεται, όπως θα έλεγε και ο Max Weber,⁶ σε σχέση εκλεκτικής συγγένειας μαζί της. Ο καθημερινός πρακτικός κώδικας εκτίμησης της εγκληματικότητας και της επικινδυνότητας αναφέρεται στο άτομο συνολικά. Η δε ποινή στον κώδικα αυτόν αποτελεί ισχυρή, ισχυρότατη ένδειξη, αλλά δεν αποτελεί ολοκληρωμένη ή τελική απόδειξη εγκληματικότητας ή επικινδυνότητας.

— Συνολικά, συζητήθηκαν 97 άτομα, 41 από τα οποία έχουν εκτίσει ποινή-ες φυλάκισης. Οι συζητήσεις έλαβαν χώρα αναφορικά με 35 άνδρες.⁷

5. Μία ταυτόχρονη παρουσίαση του κώδικα που ισχύει για τους άνδρες με αυτόν που ισχύει για τις γυναίκες θα προκαλέσει σύγχυση στο θέμα, και μάλιστα σύγχυση σε βάρος της γυναίκας.
6. «The Social Psychology of World Religions», From Max Weber, επιμ. H. H. Gerth και C. Wright Mills, Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 1958, σ. 284.
7. Οι 32 απ' αυτούς, έχουν φυλακισθεί από μία έως τέσσερις φορές, έχουν εκτίσει συνολικά ποινές από έξι μήνες έως έξι χρόνια, είναι δε από 22 έως 51 ετών. Από πλευράς εκπαίδευσης, 3 τελείωσαν το δημοτικό, 11 το γυμνάσιο, 5 το λύκειο, 10 φοίτησαν σε τεχνικές ή ανώτερες σχολές και 3 φοίτησαν στο - ή τελείωσαν το - πανεπιστήμιο. (Για άλλους τρεις τα στοιχεία είναι ελλιπή: φυλακίστηκαν με μικρές ποινές (κλοπή, φθορά ξένης περιουσίας) είναι δε περίπου 25 έως 30 ετών.) Οι 12 αντλούν ένα μέρος ή και το σύνολο των εισοδημάτων τους από το χώρο της πορνείας, 9 έχουν φιλικές επαφές ή είναι τακτικοί πελάτες (2 δε απ' αυτούς ασχολούνται με τη διακίνηση ναρκωτικών), και 14 εντοπίστηκαν μέσω γνωστών τους στο χώρο (δεν έχουν κάποια επαγγελματική σχέση με την πορνεία ή τα ναρκωτικά). Επίσης, συζητήθηκαν 62 μέλη οικογενειών τους: 12 μητέρες, 12 πατέρες, 20 αδελφές-οι, 1 μητριά, 2 πατριοί, 4 γιαγιάδες, 2 παππούδες και 9 θείοι-ες, εξάδελφοι-ες. Ας σημειωθεί ότι άλλα 6 μέλη των οικογενειών αυτών (5 άνδρες και 1 γυναίκα (πορνεία:)) έχουν εκτίσει ποινές φυλάκισης. Ως προς τα εισοδήματα, υπάρχουν πολύ μεγάλες διακυμάνσεις, της τάξης του 1 προς 28 και με γνωστό έλαχιστο τις 125.000 το μήνα. Πάντως, ο συγκεκριμένος χώρος που προμήθευσε τον κεντρικό πυρήνα των συνεντεύξεων, η πορνεία, συμβάλλει ιδιαίτερα στη δημιουργία μιας ιδιάζουσας αστάθειας στον τύπο αλλά και στο ύψος των εισοδημάτων. Συνολικά, έλαβαν χώρα 38 συζητήσεις ή διαδοχικές σειρές συζητήσεων. Οι ομαδικές συζητήσεις αποδείχτηκαν προσφορότερες των ατομικών: οι αντιπαραθέσεις που περιλάμβαναν επέτρεψαν την αποσαφήνιση ζητημάτων πάνω στα οποία μια ευθεία ερώτηση δεν είναι ερευνητικά δυνατή. Όταν κάτι από τα λεγόμενα που μεσολαβούν δεν συγκρατήθηκε στη μνήμη, την κασέτα ή το χαρτί με υψηλή ακρί-

Ο εκτιμητικός κώδικας επικινδυνότητας και εγκληματικότητας όσων έχουν εκτίσει σχετικά μικρές ποινές φυλάκισης και των οικογενειών τους αποτελεί ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο οικοδόμημα, σύνθεση κανόνων της Ορθοδοξίας και της καθημερινής εμπειρίας διαδοχικών γενεών. Ουσιαστικά, το οικοδόμημα αυτό είναι άγραφο και απαλλαγμένο εσωτερικών αντιφάσεων. Αν και υπερτερεί του Δικαίου και της εγκληματολογικής θεωρίας στο ζήτημα της διαχείρισης και νοσηματοδότησης των μικρο-λεπτομερειών, υστερεί απέναντί τους ως προς το ότι δεν είναι γραπτό, αφηρημένο, καθολικό, γενικεύσιμο και συσσωρευτικό. Επίσης, είναι πλέον ιστορικά και κοινωνικά αναντίστοιχο. Πάντως, όσο η οικογένεια περιλαμβάνει και συναισθηματικούς δεσμούς, ο συγκεκριμένος εκτιμητικός κώδικας και το δίκαιο που τον περιλαμβάνει θα είναι κοινωνικά ενεργά, έστω και ως συμπληρώματα των νεότερων φιλελεύθερων-ωφελιμιστικών κωδίκων και πρακτικών δικαίων μέγιστης απόδοσης που εισάγονται με ταχύτητα και στο χώρο του εγκλήματος και μετατρέπουν την Τιμή σε τιμή.

Σύμφωνα με τη γνώμη του συνόλου των ατόμων που συζητήθηκαν, υπάρχουν τρεις βασικές κατηγορίες διάκρισης της επικινδυνότητας και εγκληματικότητας τουλάχιστον των ατόμων που έχουν εκτίσει ποινή φυλάκισης. Υπάρχουν οι «ανώμαλοι», οι «επαγγελματίες» και οι «άσχετοι». ⁸ Αξίζει ιδιαίτερης προσοχής το γεγονός ότι το σύνολο των συζητηθέντων όχι μόνο συμφώνησε με την τριπλή αυτή βασική διάκριση αλλά και επέδειξε ιδιαίτερη άνεση στη διαχείρισή της. Τη θεώρησε ως αυτονόητη. ⁹ Υπήρξαν μάλλον περιορισμένες διαφωνίες (θίγονται στη συνέχεια) και μόνον ως προς την κατηγορία που εντάσσεται ένα συγκεκριμένο άτομο, δηλαδή διαφωνίες ως προς την ερμηνεία ειδικών περιπτώσεων και όχι τον κώδικα καθεαυτό, όχι τα κριτήρια της ερμηνείας.

Επίσης, είναι ενδιαφέρουσα μία λέπτη διαφορά, μια διαφορά που δεν γίνεται αμέσως αντιληπτή: η τριπλή διάκριση σε «ανώμαλους», «επαγγελματίες» και «άσχετους» ισχύει για όλους - είτε έχουν εκτίσει ποινή είτε όχι - αλλά η οπτική γωνία είναι αυτή των «επαγγελματιών». Οι «επαγγελματίες»

βεια, ζητήθηκε να μη χρησιμοποιηθεί ευθέως ή δεν αφορά το συγκεκριμένο θέμα εμφανίζεται σαν [-].

8. Οι κατηγορίες αυτές δεν είναι απομονωμένες ή αυθύπαρκτες. Δεν είναι ούτε καν αυτόνομες. Αντίθετα, χαρακτηρίζονται από πολύπλοκες «εσωτερικές σχέσεις» μεταξύ τους. (Για την έννοια των «εσωτερικών σχέσεων» δες Β. Ollman, «The philosophy of internal relations», *Alienation*, Καίμπριτζ: Cambridge University Press, 1977, κεφ. 3.) Το αλληλένδετό τους γίνεται φανερό και από το δισταγμό πολλών από τα άτομα στο να παρέξουν μονοσήμαντες και τελικές κατατάξεις-αποφάσεις, καθώς και από τις διαφωνίες τους με άλλα άτομα.

9. Σ' ό,τι αφορά αναντιστοιχίες ή ασυμβατότητες της διάκρισης αυτής με τις διακρίσεις του τυπικού Δικαίου, η δήλωση 34χρονου προαγωγού είναι ενδεικτική την αντίληψης που επικρατεί στο σύνολο των ατόμων που συζητήθηκαν: «Άσε... άσε... Δεν καταλαβαίνουν αυτοί... είναι άσχετοι. Πολύ μακριά νυχτωμένοι.» (Η μετατροπή-προσωποποίηση του Δικαίου σε «αυτοί» (νομοθέτες, δικαστές) είναι δική του).

αποτελούν το μέτρο σύγκρισης όλων των υπολοίπων, η δε γνώμη τους βαρύνει περισσότερο από τη γνώμη των άλλων.¹⁰ Τέλος, ενδιαφέρουσα είναι και ταύτιση του κώδικα επικινδυνότητας και εγκληματικότητας όσων εξέτισαν ποινές και των οικογενειών τους. Ο κώδικας είναι ένας και ενιαίος.

α. Οι «ανώμαλοι»

Στην κατηγορία των «ανώμαλων» ή «άρρωστων» εντάσσονται τα άτομα που είναι φορείς κάποιας ιδιαιτερότητας τόσο σημαντικής ώστε να θεωρείται ειδοποιός. Πρώτ' απ' όλα, στην κατηγορία εντάσσονται οι παιδεραστές. Αποτελούν το πρώτο παράδειγμα που έρχεται στο μυαλό όποιου ρωτηθεί. Ακολουθούν οι συναφείς προαγωγοί παιδιών.¹¹ Στην κατηγορία εντάσσονται και οι άνθρωποι που «ψάχνουν για αφορμή...[-] που τους «αρέσει να κάνουν κακό».¹² Στους «ανώμαλους», τέλος, εντάσσονται και οι κτηνοβάτες.¹³

Η στάση όσων συζητήθηκαν απέναντι στους «ανώμαλους» είναι σαφώς απορριπτική. Όλες οι γυναίκες που συζητήθηκαν είναι απολύτως

10. Πιθανότατα, γιατί δεν παρέχουν απλά και μόνο τη γνώμη ή μια γνώμη στηριγμένη στην πείρα γενικά' παρέχουν τη γνώμη-βίωμα. Η γνώμη τους είναι και στάση, δεν παραπέμπει στην ηθική ή σε κάποια υπερατομική αξία αλλά στη χειροπιαστή εμπειρία, στο πλήθος των παραδειγμάτων.

11. Ακριβέστερα, δεν ακολουθούν τόσο σε σημασία όσο θεωρούνται ότι σπανίζουν συγκριτικά με τους παιδεραστές. Άλλωστε, οι προαγωγοί παιδιών είναι «μικτοί»: είναι και έμποροι και «ανώμαλοι».

12. Από καφετζή (καθώς επίσης έμπορο ναρκωτικών κ.λπ.), 37 ετών: «Μπαίνει η κοπέλλα στο μαγαζί... τι κοπέλλα δηλαδή... "εξ άλλης και προ άλλης". Τέλος πάντων, άλλο αυτό. Μπαίνει που λές στο μαγαζί, [-] γλιστράει, δεν πρόσεξε κιόλα. Πέφτει πάνω του... (ακολουθούν περιγραφές και γνώμες γι' αυτήν, αυτόν, πορνεία, ναρκωτικά, πολιτική, φυλακίσεις). Γ. Λ.: «Και με τη ... τί έγινε;» «Α, ναι. (Συνδυετικές επαναλήψεις.) Τη βάζει κάτω κι άρχισε να τη χαρακώνει... φώναζε αυτή. Παρακάλαγε. Αρχ..... Το άτομο είναι άρρωστο... ζώο... ζώο... τη χάραζε και καύ.....».[-]

13. Στην κατηγορία των κτηνοβατών εντάσσονται και οι ενοικιαστές πορνοκασσέτων με κτηνοβατικά θέματα. Η στάση του συνόλου εκφράζεται με ακρίβεια από 47χρονη: «την παίρνουν την κασσέτα στο σπίτι. Και τί κάνουν; Θεωρία κάνουν; [Εσύ έχεις δει;] Γ. Λ.: «Έχω.» «Καλά, άλλο αυτό. Εσύ είσαι «άρρωστος».] Αυτοί; Τί κάνουν αυτοί;» Παρέμβαση 29χρονου γιού: «Τη παίζουν ρε μάνα! Τι κάνουν! Τι κάνουν; Τη βγάζουν και τη παίζουν!» Μητέρα: «Εμ, βέβαια. Αφού είναι ανώμαλοι. Άρρωστοι. Να τους χαίρεται η μάνα τους που τους έχει.» (Στο διάλογο αυτό γίνεται φανερή και η πολλαπλή χρήση της έννοιας του «άρρωστου». «Άρρωστος» δεν είναι μόνον ο «ανώμαλος». Είναι και οποιοσδήποτε εμφανίζει τέτοια εμμονή σ' ένα σκοπό ή μιαν απόλαυση, ώστε να απειλείται με αλλοιώσεις ο τρόπος ζωής και η προσωπικότητά του. Η «αρρώστεια» είναι ένταση. Ό,τι και να είναι, είναι «πολύ». Αν είναι πολύ καλό, προδιαθέτει για φροντίδα και στήριξη. Αν είναι πολύ κακό, προδιαθέτει για τιμωρία και απόρριψη.)

απορριπτικές απέναντί τους. Με άλλα λόγια, είναι αφοριστικές, θεωρούν ότι παιδευαστές, προαγωγοί παιδιών, σαδιστές, και κτηνοβάτες βρίσκονται εκτός του ανθρώπινου είδους, ότι είναι ζώα. Οι άνδρες μάλλον τείνουν προς μίαν άτονη και διστακτική διάκριση: ιεραρχούν τους «ανώμαλους» σε κλίμακες. Μόνον επτά από όσους συζητήθηκαν είναι απολύτως απορριπτικοί.¹⁴ Η μεγάλη πλειονότητα συμφωνεί με τις γυναίκες ως προς τους προαγωγούς παιδιών, τους ενεργούς παιδευαστές και τους σαδιστές, αλλά ανέχεται περιφρονητικά ή (αν δοθεί η ευκαιρία) τιμωρητικά τους ανενεργούς παιδευαστές και τους κτηνοβάτες.

Είναι όμως επικίνδυνοι οι «ανώμαλοι»; Καταρχήν, δηλαδή σε επίπεδο αρχών, ηθικής τάξης της κοινωνίας, ναι: οι «ανώμαλοι» είναι επικίνδυνοι. Άνδρες και γυναίκες τους προσεγγίζουν σαν να απειλούν τις διαχωριστικές γραμμές φύσης-κοινωνίας. Όπως το εξέφρασε εύστοχα 73χρονη, παραπέμποντας σε αρχέγονες δοξασίες, «Αυτοί δεν είναι άνθρωποι. Ανθρωπόμορφοι είναι.» Κατεβαίνοντας όμως από το ηθικό εποικοδόμημα προς το επίπεδο της καθημερινής ζωής, οι άνδρες απαιτούν και πράξη για να αποφασίσουν. Η κατάσταση ξεκαθαρίζει περισσότερο, με την προσέγγιση στο άτυπο ποινολόγιο των ατόμων που έχουν φυλακισθεί και των συγγενών τους.

Τι προβλέπει αυτό το ποινολόγιο για όλους όσους εμπίπτουν στην κατηγορία των «ανώμαλων»; Το ποινολόγιο αυτό είναι απλό και δεν επιτρέπει παρεξηγήσεις: «Οι ανώμαλοι "πρέπει να πεθάνουν"». Η σαφής αυτή δήλωση - χωρίς προϋποθέσεις, περιορισμούς, εξαιρέσεις - ακούστηκε από 23 γυναίκες σε σύνολο 24 και από 70 άνδρες σε σύνολο 73. Αποκτά δε ιδιαίτερο ενδιαφέρον όταν αναλύεται από πλευράς φυσικού αυτοουργού. Η δήλωση «πρέπει να σκοτωθούν, να αυτοκτονήσουν» 47χρονου γονέα προαγωγού εκφράζει πληρέστερα τον εκτιμητικό κώδικα του συνόλου. «Λίγο αξιοπρέπεια, λίγο τσίπα νάχεις ρε παιδί μου, θα τινάξεις τα μυαλά σου στον αέρα...» Φυσικός αυτοουργός οφείλει να είναι ο ίδιος ο «ανώμαλος».

Κι αν δεν αυτοκτονήσει ο «ανώμαλος»; Εδώ τα πράγματα αλλάζουν: παύουν τα απόλυτα. Η θανάτωση των «ανώμαλων» θεωρείται δικαιολογημένη από 22 γυναίκες και όλους (70) τους άνδρες. Όχι όμως κάθε θανάτωση: δικαιολογείται μόνον η «εν βρασμώ ψυχής» θανάτωση. «Αν μου πειράξει το παιδί, θα τον καθαρίσω. Ήρεμα όπως στο λέω. Θα πεθάνει. Στο γόνατο. Δε θα κοιμάμαι ήσυχος αλλιώς», ανέφερε 35χρονος πατέρας δύο ανηλίκων παιδιών.¹⁵

14. Οι πέντε απ' αυτούς είναι κάτω των 25 ετών, ο ένας είναι 31 και ο άλλος 56 ετών.

15. Έτσι γίνεται κατανοητό και γιατί οι άνδρες τείνουν να είναι ανεκτικότεροι απέναντι στους ανενεργούς παιδευαστές και τους κτηνοβάτες. Περισσότερο ρεαλιστές από τις γυναίκες - αφού αναμένεται απ' αυτούς μεγαλύτερη σύμπτωση λόγων και έργων - εμφανίζονται διατεθειμένοι να μη μετατρέπουν αμέσως την απέχθεια, εχθρότητα ή οργή τους σε κίνητρο δράσης, να προτιμούν τη διαβαθμισμένη αντίδραση.

Υπάρχει όμως και μία ιδιόζουσα δράση που εγκρίνεται και από τους άνδρες: είναι η προληπτική, προκαταβολική αντίδραση εφόσον υπάρχει υψηλός δείκτης βεβαιότητας για τη βλαπτική δράση του άλλου. Η προληπτική αντίδραση μπορεί να χαρακτηριστεί και ως προϊόν ενός συλλογικού αναδρομικού βρασμού ψυχής. Σ' αυτή την περίπτωση, το άτομο αισθάνεται ότι εκπροσωπεί τη συλλογικότητα, σε συνδυασμό με το ότι τιμωρεί αναδρομικά το δράστη ιδιαζόντως απεχθών αδικημάτων, χωρίς να περιμένει το επόμενο αδίκημα: «Πουλάει παιδιά το κτήνος, τα βγάζει στο κλαρί για λεφτά. Εσύ τον αφήνεις κι αυτός πουλάει. Πρέπει να περιμένω να πουλήσει και το δικό μου; Και τ' άλλα; Ατιμώρητα; Αλλά κρύβεται πίσω απ' τους μπάτσους και τις μαλακίες»¹⁶. [...] Δικαιώματα; Τι δικαιώματα μου λές ρε; Τώρα τα θυμήθηκες; Όταν σου καταστρέψει το δικό σου το παιδί για δέκα χιλιάδικα θάρθεις να μου λές για νόμους ή να βοηθήσω να τον φάμε; Ε;»

β. Οι «επαγγελματίες»

Τα άτομα που συζητήθηκαν εντάσσουν στην κατηγορία των «επαγγελματιών» όσους αποτελούν το οργανωμένο έγκλημα, όσους αντλούν το βασικό τμήμα των κοινωνικών απολαβών τους (χρήμα, φήμη, απολαύσεις) από το έγκλημα:¹⁷ έμποροι ναρκωτικών, προαγωγοί,¹⁸ ληστές.¹⁹

Οι «επαγγελματίες» έχουν κοινωνικές ιεραρχίες με βάση την ισχύ και τον αυστηρό καταμερισμό του χώρου δράσης τους. Ναρκωτικά δε και πορνεία δεν αποτελούν μεν ενιαίο εγκληματικό χώρο, αλλά οπωσδήποτε αποτελούν «συγκοινωνούντα δοχεία».²⁰ Μπορεί να υποτεθεί ότι, η πορνεία και τα ναρκωτικά παρέχουν τη δομή, το ρυθμό και το νόημα στο παραδοσιακό έγκλημα στη σύγχρονη Ελλάδα.

16. «Μαλακίες»: Η έννοια έχει πολλαπλή αλλά ακριβέστατη χρήση. Στην ειδική περίπτωση, αποτελεί γενίκευση που αναφέρεται στις επιμέρους πλευρές (στα δευτερεύοντα υπόλοιπα) ενός ζητήματος, πλευρές τις οποίες ο ομιλητής δεν εκτιμά ως άξιες αναφοράς.

17. Ας υπενθυμιστεί ότι τα άτομα που συζητήθηκαν αισθάνονται, νοσηματοδοτούν και χρησιμοποιούν την έννοια του εγκλήματος με μια δική τους κοινή λογική, ζήτημα που προσεγγίζεται στη συνέχεια.

18. Δήλωση 51 χρονου «πιασμένου» προαγωγού, απόφοιτου πανεπιστημίου, για την έννοια του προαγωγού: «Προαγωγός! Πλάκα έχει! Έλα ρε Γρηγόρη τώρα, μη μου λές μαλ..... Τάπαμε. [-] Αυτά είναι για δικηγόρους και τέτοια... άκου προαγωγοί... εγώ προαγωγός; Ανωτάτη Προαγωγική... Πτυχία δίνω;»

19. Δήλωση 28χρονου «έμπιστου» ενός προαγωγού για τους ληστές γενικά: «Εδω γύρω είναι κι αυτοί. [-] (Αλλά) είναι χαμένοι. Τη μισή τους ζωή θα τη βγάλουν «μέσα». Και τα κλεφτρόνια. Αυτοί θα βγάλουν την άλλη μισή. Ψοφίμια. Πλέμπα.»

20. Κρίνοντας από τη ροή της πληροφόρησης, αν η ροή της πληροφόρησης από το ένα χώρο στον άλλο είναι ανάλογη της συγγένειάς τους τότε πορνεία και ναρκωτικά αποτελούν αδελφούς εγκληματικούς χώρους.

Οι «επαγγελματίες» απορρίπτονται από τα άτομα που συζητήθηκαν. Ακόμα και οι ίδιοι αυτο-απορρίπτονται ως επαγγελματίες, ως έμποροι ηδονής και ψευδαίσθησης. Το λαϊκό ποινολόγιο είναι σαφές: «Πρέπει να πεθάνουν». Η θέση αυτή υποστηρίχθηκε έντονα από τρεις στις τέσσερις γυναίκες, άτομα από δύο στους τρεις άνδρες και αντιφατικά από δύο από τους πέντε προαγωγούς.²¹ Έμποροι ναρκωτικών και προαγωγοί αξιολογούνται με έναν ιδιόμορφο τρόπο: τυγχάνουν υψηλής (αυτο-)εκτίμησης αλλά χαμηλού (αυτο-)σεβασμού. Οι δε μεγαλύτεροι απ' αυτούς, ακριβώς επειδή έχουν παρελθόν έχουν και συνείδηση: «Εντάξει... αν πιαστείς και δε ντα φάς στα ναρκωτικά όπως κάνουν τα αντράκια, έχει λεφτά... καλά. Κι άλλα έχει. Όλοι σουζα. Ό,τι θές, όπως θές... Και; Δε λέω, καλά είναι. Αλλά μη κοιτάξεις προς τα πίσω. Μόνο μπρος και λίγο-λίγο. Έλα, χέσε τώρα, άστ' αυτά. Στο ψητό.»

Πάντως, δύο παράγοντες φαίνονται να μετριάζουν αυτή την αρχική εκτίμηση των ατόμων που συζητήθηκαν. Οι παράγοντες αυτοί μετριάζουν το άτυπο ποινολόγιο με τρόπον ώστε να ισχύει βασικά ως γενική θέση και σε ειδικές περιπτώσεις. Καταρχήν, η ισχύς των «επαγγελματιών» στο συγκεκριμένο κοινωνικό χώρο μετριάζει την έκφραση οργής των άλλων. Τους-ις υποχρεώνει να είναι μετριοπαθείς. Στη μετριοπάθεια οδηγεί και η συνηθισμένη οικονομική ενίσχυση των στενών συγγενών από τους «επαγγελματίες»: η συχνή ή και τακτική οικονομική ενίσχυση λυγίζει την προσήλωση στις αξιακές αρχές. Και βέβαια, ό,τι δεν εκφράζεται τείνει σταδιακά και να ατονεί.

Τον πρώτο παράγοντα έρχεται να ενισχύσει ιδεολογικά, ηθικά και συναισθηματικά η ταύτιση με την κοινωνία. Όλοι και όλες αναφέρουν ότι η πορνεία και τα ναρκωτικά δεν οφείλονται στους προαγωγούς και τους εμπόρους ναρκωτικών. Ας μιλήσουν οι ίδιοι: (48χρονος) «Δεν είμαι άγιος. Ναρκωτικά-ναρκωτικά. Αλλά, πες μου, ποιον ανάγκασα να τα πάρει;²² Στα ναρκωτικά τους ρίχνει η μάνα τους κι ο πατέρας τους κι η κοινωνία.

21. Θέση που ισχύει και για τους προαγωγούς παιδιών, με την έμφαση να δίνεται ανυποχώρητα στο παιδί. Οι προαγωγοί που συζητήθηκαν ήταν αδαμάντινοι: Άλλο προαγωγός ενηλίκων γυναικών και άλλο προαγωγός παιδιών. Ακόμα και ένας υπαινιγμός αμφισβήτησης της ασυνέχειας ανάμεσα στα δύο τους καθιστούσε εριστικούς και επιθετικούς. (Με μια σημαντικότητα απόκλιση από το νομικά και κοινωνικά αποδεκτό: «παιδί» από τους προαγωγούς και τους «εμπίστους» στο χώρο της πορνείας θεωρείται συνήθως η 15χρονη, συχνά η 14χρονη και σχεδόν πάντα ο 16χρονος. Κατά κανόνα, η 16χρονη πόρνη θεωρείται ενήλικη.)

22. [Γ. Λ.: «Γιατί, δεν γίνεται κι αυτό;» «Γίνεται αλλά όχι από μας. Από βαποράκια. [-] Τα πιο πολλά όμως γίνονται από φίλους κολλητούς. «Είδες τί άντρας είμαι;» και τα τοιαύτα. Γ. Λ.:»Εσύ δεν έχεις ρίξει κορίτσια της δουλειάς;» (Έκρηξη θυμού από μέρους του. Εκδηλώνεται με μια σειρά προστατευτικών ύβρεων, χωρίς επιθετική διάθεση. [-] Παλιά. Όχι. Μόνες κάνουν. Την άλλη [-] δεν την.....(σειρά εκφράσεων ενδεικτική πιέσεων).....και τόκοψε; Ε, είναι στον Πύργο τρελλαμένη απ' το «φτιάξιμο» (τη χρήση ηρωίνης).]

Εγώ τους ρίχνω;» (35χρονος) «Εγώ τις γ.....; Εγώ; Όλη η Ελλάδα τις γ.....». Άντρες και γυναίκες.» [-]²³

Όσον αφορά την επικινδυνότητα των «επαγγελματιών», όσοι έχουν εκτίσει ποινή και οι συγγενείς τους θεωρούν τους «επαγγελματίες» ως προσεκτικά και σκόπιμα ακίνδυνους στις καθημερινές τους δοσοληψίες.²⁴ Εάν όμως ένας «επαγγελματίας» πιστέψει ότι κάποιος απειλεί ζωτικά του συμφέροντα,²⁵ μεταβάλλεται όχι μόνο σε επικίνδυνο αλλά σε ιδιαίτερα επικίνδυνο άτομο.

Πέρα από τις καθημερινές πρόσωπο-με-πρόσωπο επαφές, τίθεται και το ερώτημα του αν ο «επαγγελματίας» είναι γενικά επικίνδυνος για την κοινωνία συνολικά. Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα είναι από μέρους όλων καταφατική. Ο «επαγγελματίας» είναι ένα κοινωνικό παράσιτο: εκμεταλλεύεται και βλάπτει ενσυνείδητα ανθρώπους και τις αδυναμίες τους, με μοναδικό νομιμοποιητικό της δράσης του επιχείρημα την προσφυγή στην κοινωνική αναγκαιότητα της ύπαρξής του. Σ' ό,τι αφορά το αν θα ήταν δυνατό σε κάποιες συνθήκες να αρθεί η επικινδυνότητά του αυτή, όσοι και όσες συζητήθηκαν απαντούν με σαφήνεια: Η επικινδυνότητα δεν αποτελεί κάποιο άθροισμα ατομικών επικινδυνοτήτων. Αποτελεί συστατικό στοιχείο, ιδιότητα, του εγκληματικού χώρου των «επαγγελματιών». Με άλλα λόγια, διακρίνουν ανάμεσα σε μία «δομική επικινδυνότητα» και μία «συγκυριακή επικινδυνότητα». Η εμπειρική αυτή διάκριση συνοδεύεται από άλλη μία εμπειρική διάκριση προγνωστικού χαρακτήρα: Όποιος έχει «μυηθεί» στο επαγγελματικό έγκλημα δεν αλλάζει. Το επαγγελματικό έγκλημα έχει αναβαθμιστεί σε τρόπο ζωής του, σε δεύτερη φύση του. Ο «επαγγελματίας» είναι δομικά εγκληματικός και επικίνδυνος, «έχει γλυκαθεί», «τόχει στο αίμα του» - και το γνωρίζει.

Ειδική περίπτωση «επαγγελματιών» αποτελούν οι Αλβανοί προαγωγοί. Πέρα από τη δομική επικινδυνότητα του συγκεκριμένου κοινωνικού χώρου, διαθέτουν και ισχυρή προσωπική επικινδυνότητα.²⁶ Είναι νέοι στην πορνεία στη σύγχρονη Ελλάδα, διαθέτουν δε περιορισμένη ικανότητα προσαρμογής στις αλλαγές των καταστάσεων γύρω τους. «Είναι άτομα

23. Και, βέβαια, το ότι η συγκεκριμένη θέση παρέχει ηθική στήριξη, «νομιμοποίηση», στο έγκλημα δεν σημαίνει και ότι είναι λαθεμένη. Άλλωστε, ως θέση, θα την αποδέχονταν εγκληματολόγοι όπως οι Taylor, Walton και Young. (Δες *The New Criminology. For a Social Theory of Deviance*, Λονδίνο: Routledge & Kegan, 1973.)

24. Αυτή η εκτίμηση διατυπώθηκε από την μεγάλη πλειονότητα των ατόμων που σχετίζονται μαζί τους..

25. Διεκδικεί τμήμα της αγοράς ή του χώρου τους, παίρνει πληροφορίες ανεξέλεγκτα, επιχειρεί να ασκήσει ή ασκεί βία, αποτελεί ενεργό όργανο του νόμου, ή επιχειρεί κάποιου είδους κινηματογραφική ηθική σταυροφορία.

26. Η οποία αποτελεί σύνθεση αγροτικής κοινωνικής καταγωγής από μία κοινωνία χωρίς Διαφωτισμό και ζωής σ' ένα άξενο έως και εχθρικό περιβάλλον.

απερίσκεπτα και επικίνδυνα», τόνισε πόρνη που τους ζει σε καθημερινή βάση. Επίσης, είναι ξένοι, φοβισμένοι, ιδιαίτερα απολίτιστοι και κοντόφθαλμοι, εκμεταλλευτικοί σε βαθμό που εξοργίζει ακόμα και τους Έλληνες προαγωγούς, αμήτοι σε σύμβολα και υπαινιγμούς, οργανωμένοι σε επίπεδο χαλαρής συμμορίας και, συνήθως, «φτιαγμένοι» από τα ναρκωτικά. Με άλλα λόγια, είναι απρόβλεπτοι, άμετροι, «over-reactive». ²⁷ Ο Αλβανός προαγωγός του 1995 είναι ο οριακά επικίνδυνος προαγωγός, ο προαγωγός του ελεύθερου ανταγωνισμού και της πρωταρχικής συσσώρευσης σε μιαν εποχή που έχουν χαθεί και τα δύο.

γ. Οι «άσχετοι»

Τελευταία κατηγορία στον κώδικα εκτίμησης της επικινδυνότητας και εγκληματικότητας από μέρους όσων έχουν εκτίσει ποινή φυλάκισης και των συγγενών τους είναι οι «άσχετοι». Στην κατηγορία αυτή εντάχθηκαν άτακτα χρήστες ναρκωτικών, χούλιγκανς, μικροκλέφτες, άστεγοι, αλήτες. Όλα τα άτομα, αδιακρίτως ηλικίας, φύλου ή όποιου άλλου χαρακτηριστικού ήταν σαφή και χωρίς την παραμικρή διάθεση διαπραγμάτευσης: οι «άσχετοι» δεν είναι ούτε επικίνδυνοι ούτε εγκληματικοί. Ακριβέστερα, καταρχήν δεν είναι δομικά επικίνδυνοι, κατά δεύτερο δε λόγο, δεν είναι ούτε προσωπικά επικίνδυνοι. Και εφόσον δεν είναι επικίνδυνοι δεν είναι ούτε εγκληματικοί. Με άλλα λόγια, οι «άσχετοι» είναι άσχετοι με το θέμα. ²⁸ Όσοι και όσες συζητήθηκαν, εκφράστηκαν γι' αυτούς με ύφος ανεκτικό ή/και περιφρονητικό, ακόμα και με συμπάθεια. Όπως το εξέφρασε 25χρονος με διάφορες ειδικεύσεις (κλοπές, βοήθεια σε προαγωγούς και εμπόρους ναρκωτικών, κλπ.), «Όλοι είναι άσχετοι. Καμμία σχέση. Ούτε εγκληματίες ούτε επικίνδυνοι, ούτε πράσινα άλογα. Τρίχες. Δύστυχοι, «γραμμένοι» από την οικογένεια, φουκαράδες. Μπορεί και ψευτόμαγκες που κάνουν το σκληρό στη γκόμενα. Μαλάκας. Ήμουν κι εγώ και ξέρω. Όταν ξύπνησα στα στενά ούτε που ξέρω από που μούρθε. Ήρθε κι ο στρατός μετά το «πανεπιστήμιο» κι έδεσα.» ²⁹

27. Με εξαίρεση τους δύο τελευταίους προσδιορισμούς, οι υπόλοιποι έχουν αποδοθεί στους Αλβανούς προαγωγούς από άλλους «επαγγελματίες».

28. Άλλωστε και η άτακτη, κυριολεκτικά σωρηδόν κατάταξή τους είναι ενδεικτική: τα άτομα που συζητήθηκαν - αν και (ή μήπως επειδή;) είναι ιδιαίτερα κοντά στο επικίνδυνο και εγκληματικό - αρνήθηκαν να αποδώσουν κάποια σημαίνουσα επικινδυνότητα και, συνεπώς, να διαφοροποιήσουν όλες αυτές τις περιπτώσεις. Έχουν τη γνώμη ότι όλες οι υποκατηγορίες των «άσχετων» δεν είναι ενταγμένες σε κοινωνικούς χώρους που εμπεριέχουν την επικινδυνότητα ως μόνιμο δομικό χαρακτηριστικό. Συνεπώς, έχουν τη γνώμη ότι οι «άσχετοι» είναι - ευκολότερα ή δυσκολότερα - καταρχήν επανεντάξιμοι στο ευρύτερο κοινωνικό σώμα.

29. «Στενά» και «πανεπιστήμιο»: η φυλακή.

Οι «άσχετοι» ταυτίζονται με τη νεαρή ηλικία ή/και την αδυναμία να είναι επικίνδυνοι. Δεν είναι παρά μόνο συγκυριακά πιο επικίνδυνοι από τον ευρύτερο πληθυσμό. Συγχρόνως όμως, θεωρούνται ως υποψήφιοι για το οργανωμένο έγκλημα. Συνειδητά ή ασυνείδητα, οδηγούμενοι από τις περιστάσεις ή σκόπιμα, είναι κάτω από ορισμένες περιστάσεις δυνατό να ενταχθούν στο οργανωμένο έγκλημα και τον «επαγγελματισμό». Οι 16 από τις 24 γυναίκες και οι 63 από τους 73 άνδρες που συζητήθηκαν εξέφρασαν τη βεβαιότητα ότι η σύλληψη, καταδίκη και φυλάκιση ενός «άσχετου» αποτελεί ισχυρό συγκαθοριστικό παράγοντα στην «επαγγελματικοποίηση» ή, έστω, στην παγίωση της θέσης που είχε την ημέρα της σύλληψής του. Η βεβαιότητά τους αυτή ενισχύεται και από ένα πλήθος βιογραφικών δεδομένων. Για παράδειγμα, οι 10 από τους 15 «επαγγελματίες» αποφυλακισμένους που συζητήθηκαν, βρέθηκαν στη φυλακή για μικρο-αδικήματα. Εκεί απέκτησαν βιώματα, γνώσεις και διασυνδέσεις απαραίτητες για την «επαγγελματική» μετεξέλιξή τους. Γι' αυτούς, η κατηγορία των «άσχετων» αποδείχτηκε μεταβατική, προσωρινή.

Αξίζει να τονιστεί ότι τα άτομα που εντάσσονται στην κατηγορία των «άσχετων» από τους αποφυλακισθέντες και τα μέλη των οικογενειών τους δεν είναι άγνωστα στην εγκληματολογική βιβλιογραφία. Συναντιώνται συχνά σε διάφορες μελέτες - αν και με διαφορετικές εμφάσεις στην κάθε μια.³⁰ Αυτό που ίσως δεν είναι ιδιαίτερα γνωστό είναι ο τρόπος που τα συγκεκριμένα άτομα αξιολογούνται από όσους και όσες διατρέχουν - ή έχουν διατρέξει κατά το παρελθόν - μια εγκληματική τροχιά. Η αξιολόγηση δε αυτή έχει κάποια σημασία στο βαθμό που η εγκληματική τροχιά είναι δυνατό να αποτελέσει ένα πιθανό μέλλον των «άσχετων».

Από τα λεγόμενα των ατόμων που συζητήθηκαν, είναι σαφές ότι τα άτομα που έχουν έρθει σε συστηματική επαφή με τη φυλακή και χώρους όπως το οργανωμένο έγκλημα είναι ικανά να διακρίνουν ευκολότερα την επικινδυνότητα από την εγκληματικότητα. Απ' αυτή την οπτική γωνία, το έγκλημα δεν είναι σταθερό. Τα άτομα που συζητήθηκαν, τείνουν να κατανοούν το έγκλημα ως μία ενέργεια που, όταν λάβει χώρα, παραβιάζει ακόμα και τις πλέον βασικές ηθικές αρχές της κοινωνίας. Κάθε ενέργεια που προσβάλλει δευτερεύουσες ή περιφερειακές αρχές δεν κατανοείται ως έγκλημα. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τη γνώμη τους, είναι κοινωνικά ωφέλιμο να λάβει χώρα τόσο μια ευρεία αποποινικοποίηση στο επίπεδο των μικρο-εγκλημάτων όσο και μια αύξηση της ανοχής του νόμου στους μικρο-εγκληματίες.

30. Για παράδειγμα, δες μελέτες όπως αυτές του Α. Αστρινάκη (*Νεανικές Υποκουλτούρες. Παρεκκλίνουσες υποκουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης. Η βρετανική θεώρηση και η ελληνική εμπειρία*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1991), των Κ.Δ. Σπινέλλη και Ζ. Λούτση («Κοινωνική ανισότητα και "ηθική παρεκτροπή" ανηλίκων», ΕΚΚΕ, *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη*, Άνοιξη 1988, σσ. 607-24) και του Λ. Δ. Καράμπελα («Ο σύγχρονος Έλληνας τοξικομανής», στο ίδιο, σσ. 239-269) που εμφανίζονται στο ίδιο, σσ. 239-269).

Η αστάθεια στον ορισμό του εγκλήματος μέσω της αναγωγής του σε έμπρακτη προσβολή των βασικών ηθικών αρχών της κοινωνίας παγιώνεται από τη θεώρηση του συνόλου όσων συζητήθηκαν ότι ο τρέχων νομικός ορισμός του εγκλήματος είναι τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά διαβλητός. Όλοι και όλες φρονούν ότι ο νόμος γενικά είναι «καλός» και «αναγκαίος» για τη λειτουργία μιας κοινωνίας. Οι άνδρες όμως αποφασιστικά και οι γυναίκες κάπως πιο διστακτικά προσάπτουν στον τρέχοντα νόμο δύο συμπληρωματικές αδυναμίες: την εκλεκτικότητα και τη δυσαναλογία αδικήματος-ποινής.

Σ' ό,τι αφορά την εκλεκτικότητα, οι αποφυλακισθέντες και τα μέλη των οικογενειών τους φρονούν ότι το ισχύον νομικό καθεστώς εστιάζει στους φτωχούς και αδιαφορεί για τα εγκλήματα των πλουσίων, ή, έστω, εφαρμόζεται με τρόπον ώστε να αδικεί τους φτωχούς και να απαλλάσσει τους πλούσιους. «Σώπα ρε», δήλωσε γονέας 22χρονου νεαρού που εξέτισε ποινή για χρήση ναρκωτικών. «Μου χώσανε το παιδί μέσα για «κάπνισμα». [-] Κι αυτούς που κλέβουν δισεκατομμύρια; Λούφα! «Ό,τι προβλέπει ο νόμος», «δυστυχώς δεν αποδεικνύεται»! Εμ, πώς ν' αποδειχτεί; Χαζοί είναι; Αφού θα πάνε όλοι μέσα».³¹

Σ' ότι αφορά τη δυσαναλογία αδικήματος-ποινής, στη μεγάλη τους πλειονότητα τα άτομα που συζητήθηκαν τείνουν να την αντιστοιχούν με τη διάκρισή τους των «άσχετων» κυρίως από τους «επαγγελματίες» και δευτερευόντως από τους «ανώμαλους». Σύμφωνα με τη γνώμη τους, οι «άσχετοι» είναι οι συνήθως αδικούμενοι από το νόμο. Πιστεύουν δε ότι κάθε δίκαιο, εφόσον εστιάζει στην πράξη, είναι άδικο, είναι «στημένο».

Μπορεί να ειπωθεί ότι, έστω και από διαφορετική οπτική, ο εκτιμητικός κώδικας των ατόμων που συζητήθηκαν συγγενεύει εκλεκτικά με τους θεωρητικούς προβληματισμούς κοινωνικών επιστημόνων όπως ο Turk, ο Becker και ο Erickson. Στιγμιαία δε, συμπίπτει με θέσεις όπως της Delmas-Marty ότι στο έγκλημα αποδίδεται κάποια σταθερότητα από τον νομικό ορισμό του και ότι «η νομική γλώσσα είναι παγωμένη, φτωχή,....έχει χάσει τις ουσιαστικές ιδιότητες της πραγματικότητας».³² Τέλος, τείνει να αποδίδει το έγκλημα στην κοινωνία. Όχι όμως την ταξική κοινωνία των μαρξιστικής έδρας εγκληματολόγων αλλά την κοινωνία γενικά.

Το έγκλημα, σύμφωνα με τον εκτιμητικό κώδικα όσων συζητήθηκαν, αποτελεί συστατικό, ιδιότητα της κοινωνίας γενικά. Είναι ελέγξιμο, είναι περιορίσιμο, είναι και αντιμετώπισιμο, αλλά δεν είναι εξαφανίσιμο. Πάνω σ'

31. Αξίζει να τονιστεί ότι η μεγάλη πλειονότητα των αποφυλακισθέντων δεν διακατέχεται από κάποιο «αριστερό φρόνημα». Μπορεί να ειπωθεί ότι μάλλον κλίνει προς ακραίες συντηρητικές απόψεις και χαρακτηρίζεται από ένα υπερ-συντηρητικό *weltanschauung*. Άλλωστε, η ενοχοσυνειδησιακή και φιλανθρωποεδρεύουσα διάκριση «πλουσίων-φτωχών» είναι ξένη από κάθε έλλογο ριζοσπαστικό επιχείρημα.

32. Delmas-Marty, σ. 20.

αυτή τη βάση, ποιος θα ήταν ο κατάλληλος για να το ελέγξει, περιορίσει, αντιμετωπίσει; Από τις 20 γυναίκες και τους 56 άνδρες που ρωτήθηκαν πάνω σ' αυτό το ζήτημα, 16 γυναίκες και 44 άνδρες φαίνονται να αποδίδουν στη επιστήμη ένα σεβασμό που δεν αποδίδουν στο νόμο. Επίσης, στην επιστήμη αποδίδουν και έναν εγγενή ανθρωπισμό, που ούτε αυτόν αποδίδουν στο νόμο.³³ Ειδικότερα, πιστεύουν ότι η κατηγορία των «ανώμαλων» αποτελεί ευθύνη κυρίως μιας ψυχιατρικής-ψυχολογίας, η κατηγορία των «επαγγελματιών» ευθύνη του νόμου και της καταστολής, και η κατηγορία των «άσχετων» ευθύνη κυρίως μιας ειδικευμένης κοινωνιολογίας-κοινωνικής ψυχολογίας, μιας εγκληματολογίας. Με άλλα λόγια, υποστηρίζουν τη σαφή αποσυμφόρηση του νόμου, τη σαφή συρρίκνωση του νόμου υπέρ της επιστήμης και την επιστροφή στην κοινωνία μιας σειράς αδικημάτων.³⁴

Τέλος, εκτός από την αποσυμφόρηση των ποινών, τάσσονται και υπέρ της κοινωνικής επανένταξης όσων φυλακίζονται μέσω και της λήψης ουσιαστικών μέτρων κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής³⁵ αλλά και μετά την έκτισή της.

Συνολικά ειδωμένη και όπως αναδύεται μέσα από ποικίλες και ποικιλόμορφες εμπειρικές διατυπώσεις, η πρόταση για την αντιμετώπιση του εγκλήματος όσων έχουν εκτίσει ποινή φυλάκισης και των συγγενών τους περιλαμβάνει μία ασυστηματοποίητη ως παρουσίαση και εμπειριστική αλλά ισχυρή ως επιχείρημα σύνθεση μεταχείρισης, καταστολής και κοινωνικής επανένταξης. Η σύνθεση αυτή αντιστοιχεί στη διάκρισή μεταξύ «ανώμαλων», «επαγγελματιών» και «άσχετων». Η πρόταση αυτή είναι απορριπτική «στον «καθολικό πόλεμο» που έχει κηρύξει εδώ και αρκετά χρόνια ο M. Cusson ενάντια στο έγκλημα και τους υποστηρικτές των διάφορων «νεωτεριστικών τάσεων της Εγκληματολογίας».³⁶ Θεωρούν τις απόψεις αυτές άδικες, εμπαθείς και αναποτελεσματικές: το οργανωμένο έγκλημα, ο χώρος δράσης του «επαγγελματία», δεν κινδυνεύει από «καθολικούς πολέμους». «Εμάς τέτοια κόλπα δε μας αγγίζουν. Αυτοί που θα την πληρώσουν θα είναι οι «άσχετοι».

33. Πάντως όσοι έχουν εκτίσει κάποιες ποινές εξαιρούν τους κοινωνικούς λειτουργούς από την απόδοση επιστημονικού ανθρωπισμού. Ακριβέστερα, τους εξαιρούν τόσο από την απόδοση τόσο επιστημονικότητας όσο και ανθρωπισμού. Τρέφουν γι' αυτούς μιαν έντονη αντιπάθεια ή και εχθρότητα.

34. Χωρίς μάλιστα να μπορεί να τους αποδοθεί κάποιο ιδιαίτερο συμφέρον. Όλοι οι προαγωγοί υποστήριξαν ότι μία εστίαση του νόμου στους «επαγγελματίες» - αν και αντιβαίνει στα συμφέροντά τους - θα ήταν αποτελεσματικότερη και δεν θα δημιουργούσε τόσα προβλήματα στους «άσχετους» και τις οικογένειές τους.

35. Εκφράζοντας απόψεις όπως αυτές του B. Bouloc (έμφαση στις επαγγελματικές ποινές, στις εξόδους και άλλα μέτρα διατήρησης των οικογενειακών δεσμών), Penologie, Παρίσι: Precis Dalloz, 1991.

36. Αντώνης Μαγγανάς, «M. Cusson, Croissante et Decroissante du Crime», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, 1992, τ. 5-10, σ. 316.

Βιβλιογραφία

- Αλεξιάδης, Στ.:** Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 1996
- Αστρινάκης:** Α. Νεανικές Υποκουλτούρες, Αθήνα: Παπαζήσης, 1991
- Becker, H. S:** Outsiders, Νέα Υόρκη: Free Press, 1963
- Bouloc, B.:** Penologie, Παρίσι: Precis Dalloz, 1991
- Δασκαλάκης, Η.:** Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης, Αθήνα: Σάκκουλας, 1985.
- Delmas-Marty, M.:** Πρότυπα και Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
Glaser, D. «From Revenge to Resocialization», στο Ph. Whitten (εκδ.), Readings in Social Problems '73-'74, Γκίλφορντ: Annual Editions
- Ghodse, H.:** Drugs and Addictive Behavior, Οξφόρδη: Blackwell, 1989
- Goffman, E.:** Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1963
- Haimowitz, N. H.:** «Development Patterns: From Birth to Five Years», στο Human Development, επιμ. M. L. Haimowitz - N. H. Haimowitz, Νέα Υόρκη: Crowell, 1966
- Καράμπελας, Λ. Δ.:** «Ο σύγχρονος Έλληνας τοξικομανής», Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη, ΕΚΚΕ, Άνοιξη 1988

- Lemert, E. M.:** Social Action and Legal Change, Σικάγο: Aldine Press, 1970
- Μαγγανάς, Α.:** «M.Cusson, Croissante et Decroissante du Crime, Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 1992
- Matza D.:** Becoming Deviant, Νέα Υόρκη: Prentice-Hall, 1969
- Mills, C. W.:** «The Professional Ideology of Social Pathologists», στο I. L. Horowitz (επιμ.), Power, Politics and People, Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 1967
- Νόβα-Καλτσούνη, Χρ.:** «Σχολική Κοινωνικοποίηση και Αποκλίνουσα Συμπεριφορά», Χρονικά, 1993
- Olmann, B.:** Alienation, Καίμπριτζ: Cambridge University Press, 1977
- Shur, E. M.:** Law and Society: A Sociological View, Ν. Υόρκη: Random House, 1969 Tannenbaum, F.
«The Dramatization of Evil», στο E. Rubington - M. S. Weinberg (επιμ.), Νέα Υόρκη: MacMillan, 1974 Taylor, I, P. Walton και J. Young, The New Criminology: For a Social Theory of Deviance, Λονδίνο: Routledge και Kegan, 1973
- Σπινέλη, Κ. Α. και Ζ. Λούτση:** «Κοινωνική ανισότητα και “ηθική παρεκτροπή” ανηλίκων» Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλία Δασκαλάκη, ΕΚΚΕ, Άνοιξη 1988
- Tannenbaum, F.:** «The Dramatization of Evil», στο E. Rubington - M.S. Weinberg (επιμ.), Νέα Υόρκη: MacMillan, 1974

Taylor, I., P.

Walton και J. Young:

The New Criminology: For a Social
Theory of Deviance, Λονδίνο:
Routledge και Kegan, 1973

Turk, A.:

T. Criminality and the Legal
Order, Σικάγο: Rand McNally,
1969

Weber, M.:

From Max Weber, H. H. Gerth -
C. W. Mills (επιμ.), Νέα Υόρκη:
Oxford University Press, 1958